

Geleneksel Urfa Evlerinin Yapım Teknikleri: Temeller ve Duvarlar

*Construction Techniques of Traditional Urfa Houses: Foundations and Walls*Şeyda İNCE GAYBERİ^{1*}, Neslihan DALKILIÇ²¹ Harran Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Mimarlık Bölümü, seydaincegayberi@gmail.comORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0981-4022>² Dicle Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, nesdalkilic@gmail.comORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3920-9904>

MAKALE BİLGİLERİ

Makale Geçmişi:

Geliş 16 Kasım 2024
Revizyon 1 Aralık 2024
Kabul 10 Aralık 2024
Online 23 Aralık 2024

Anahtar Kelimeler:

Geleneksel Yapım Teknikleri,
Malzeme,
Urfa,
Restorasyon

ÖZ

Geleneksel Urfa evleri, yöresel malzeme olan kireç taşları kullanılarak yığma yapım tekniğiyle inşa edilmiştir. Bu yapılar, bölgenin iklim ve topografyasına uygun olarak tasarlanmıştır. Ancak, günümüzde geleneksel yapım tekniklerine hâkim taş ustalarının azalması ve nesiller arası bilgi aktarımındaki kesintiler, bu bilgilerin unutulmasına neden olmakta, geleneksel yöntemlerle inşa edilmiş Urfa evlerinin restorasyonunda çeşitli sorunlara yol açmaktadır. Bu bağlamda, geleneksel Urfa evlerinin inşa tekniklerinin detaylı incelenmesi hem restorasyon sorunlarının çözümüne hem de bu yapıların kültürel değerinin sürdürülebilirliğine katkı sağlayacaktır. Bu makale, geleneksel Urfa evlerinin temel ve duvar yapım tekniklerini detaylı bir şekilde incelemektedir. Geleneksel Urfa evlerinde temeller genellikle sağlam kaya zemin üzerine inşa edilmiş, yapımında çoğunlukla yöresel kireç taşı kullanılmıştır. Temel yapım yöntemleri çok katmanlı kültürel yapının korunmasına da katkı sağlamıştır. Geleneksel Urfa evlerinde duvar yapım teknikleri ise taş duvarın örülme biçimine, taşların yontulma biçimlerine ve duvarların konumlarına göre irdelenerek değerlendirilmiştir. Bu kapsamda, geleneksel Urfa evlerinde bulunan ve zengin birer tasarım örneği olan duvar elemanlarının da detaylarına yer verilmiştir. Çalışma sonunda, geleneksel malzeme ve yapım tekniği kullanımının önemine vurgu yapılırken geleneksel evlerin özgün niteliklerinin korunarak yaşatılması için öneriler sunulmuştur.

ARTICLE INFO

Article history:

Received 16 Kasım 2024
Received in revised form 1 Aralık 2024
Accepted 10 Aralık 2024
Available online 23 December 2024

Keywords:

Traditional Construction technique,
Material,
Urfa,
Restoration.Doi: [10.24012/dumf.1586669](https://doi.org/10.24012/dumf.1586669)

* Sorumlu Yazar

ABSTRACT

Traditional Urfa houses were built with masonry construction technique using limestone, which is a local material. These structures were designed in accordance with the climate and topography of the region. However, today, the decrease in the number of stonemasons who have mastered traditional construction techniques and the interruptions in the transfer of knowledge between generations cause this knowledge to be forgotten, leading to various problems in the restoration of Urfa houses built with traditional methods. In this context, a detailed examination of the construction techniques of traditional Urfa houses will contribute to both the solution of restoration problems and the sustainability of the cultural value of these buildings. This article analyses the foundation and wall construction techniques of traditional Urfa houses in detail. The foundations of traditional Urfa houses were generally built on solid rock ground and local limestone was mostly used in their construction. Foundation construction methods also contributed to the preservation of the multi-layered cultural structure. Wall construction techniques in traditional Urfa houses were analyzed and evaluated according to the way the stone wall was built, the way the stones were chipped and the position of the walls. In this context, the details of the wall elements in traditional Urfa houses, which are rich examples of design, are also included. At the end of the study, while emphasizing the importance of the use of traditional materials and construction techniques, suggestions are presented for the preservation of the original qualities of traditional houses.

Giriş

Dünyanın en eski yerleşim yerlerinden biri olan Urfa, tarih boyunca birçok medeniyetin merkezi konumunda yer almıştır. Günümüzde ise tarihin sıfır noktası olarak kabul edilen ve UNESCO Dünya Miras Listesi'ne giren Göbeklitepe'nin keşfiyle küresel ölçekte bilinirliği artmıştır. Roma, Bizans, Emeviler, Abbasiler, Selçuklular, Eyyubiler ve Akkoyunlular gibi birçok büyük medeniyete ev sahipliği yapmış olan kent, anıtsal ve sivil mimari örneklerinin bir arada bulunduğu zengin bir mimari mirasa sahiptir. Urfa'nın tarihi kent dokusu, artan turizm etkisiyle kapsamlı bir restorasyon ve dönüşüm sürecine girmiştir. Bu dönüşüm sürecinde, kentin geleneksel mimarisinin en önemli unsurlarından biri olan geleneksel Urfa evleri, bölgenin tarihi ve kültürel kimliğini yansıtan yapılar olarak ön plana çıkmaktadır.

Tarihi yapıların restorasyonunda özgün mimari ve yapım tekniklerinin korunması önem arz etmektedir. Geleneksel Urfa evleri, kentin çevresinde yoğun olarak bulunan kireç taşı ile yığma yapım tekniğinde inşa edilmiştir. Bu yapılar, bölgenin iklimsel ve topografik özelliklerine uyum sağlayacak şekilde tasarlanmıştır. Günümüzde geleneksel yapım tekniklerine hâkim olan taş ustalarının sayısının azalması ve nesiller arası bilgi aktarımının kesintiye uğraması, restorasyon uygulamalarında nitelikli iş gücü bulma zorluğunu da beraberinde getirmiştir. Bu durum, geleneksel yapım teknikleriyle inşa edilmiş Urfa evlerinin restorasyon süreçlerinde sorunlar yaratmaktadır. Yapılan restorasyon uygulamalarında, bilinçsiz bir şekilde, çağdaş malzeme kullanımına yönelmenin de özgün mimari karakterin bozulmasına neden olduğu gözlemlenmektedir.

Geleneksel yapım tekniklerini anlatan bilimsel çalışmaların ve yayınların azlığı, geleneksel bilgi birikiminin geleceğe aktarılmasını da engellemektedir. Mevcut kaynakların yetersizliği, restorasyon süreçlerinin bilimsel doğruluktan uzaklaşmasına ve yerel mimari kimliğin zayıflamasına neden olmaktadır. Ancak bazı restorasyon uygulamalarında, geleneksel yapım teknikleri konusunda uzman az sayıdaki taş ustasının aktif olarak çalışmaya devam etmesi, bu tekniklerin yaşatılmasına ve sonraki nesillere aktarılmasına olanak tanımaktadır. Bu ustaların bilgileri, gelecek nesiller için büyük bir kültürel miras niteliği taşımaktadır.

Urfa'nın tarihi kent dokusunun ve geleneksel yapılarının korunmasına yönelik bilimsel restorasyon uygulamalarının yapılması gerekliliği, geleneksel yapım tekniklerine olan ilgiyi artırmıştır. Ancak bu alanda

yapılmış bilimsel araştırmalar hâlâ yetersizdir. Geleneksel yapım tekniklerinin çağdaş malzeme ve tekniklerle entegrasyonu konusunda daha fazla araştırmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bağlamda, restorasyon süreçlerinin bilimsel temellere dayandırılması, tarihi yapıları gelecek nesillere sağlam bir şekilde aktarabilmek adına hayati önem taşımaktadır.

Bu çalışma kapsamında, geleneksel Urfa evlerinin temel ve duvar yapım teknikleri incelenmiş, özgün malzeme ve yapım yöntemlerine dair tespitler yapılmıştır. İncelemeler sırasında, özgün yapım tekniklerinin korunmasının yanı sıra restorasyon süreçlerine adaptasyonunun önemi de vurgulanmıştır. Bu tekniklerin günümüzde ve gelecekte kullanılmaya devam edebilmesi amacıyla, hayatta kalan en eski taş ustalarının uygulamaları yerinde incelenerek geleneksel yapım tekniklerine dair detaylı bilgiler elde edilmiştir. Bu çalışma, geleneksel yapım tekniklerinin korunması ve uygulanmasına yönelik önemli bir kaynak oluşturmayı amaçlamaktadır.

Geleneksel Urfa Evlerinin Genel Karakteristik Özellikleri

Geleneksel Urfa evlerinin mimarisi, sosyo-kültürel yapı, jeolojik özellikler ve iklim koşullarının etkisiyle biçimlenmiştir. Geleneksel Urfa evleri, geniş aile yapısına uygun şekilde tasarlanmış; birkaç kuşak bir arada yaşarken mahremiyeti sağlamak amacıyla haremlik ve selamlık bölümleri oluşturulmuştur. Evlerin boyutları, aile nüfusu ve ekonomik durum gibi faktörlere bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Bu evler, coğrafi koşullara uygun olarak yığma taş yapı tekniğiyle inşa edilmiş, kalın duvarları ve serinliği sağlayan açık alanlarıyla bölgenin iklimine uyum sağlamıştır [1-3].

Geleneksel Urfa evleri, avlu, eyvan, oda, gezenek¹ ve servis mekânlarından oluşan işlevsel bir planlama düzenine sahiptir. Bu evlerde, avlu merkezli bir planlama anlayışı benimsenmiş; avlu, günlük yaşamın geçtiği ve mekânlar arasındaki bağlantıyı sağlayan bir odak noktası olarak tasarlanmıştır. Çoğunlukla dörtgen planlı olan avlular; odalar, eyvanlar ve tandırlık gibi birimlerle çevrilmiş, yüksek sağır duvarlarla sınırlandırılmıştır. Avluların ortasında genellikle bir süs havuzu, kuyu ve bitki yetiştirme alanı bulunmaktadır [1-2] (Şekil 1).

Zemin katta, genellikle avlu seviyesinden birkaç basamak yüksekte tasarlanan oda, eyvan, tandırlık gibi günlük yaşam alanları ile ahır, tuvalet ve ender olarak hamam gibi servis mekânları yer alır. Hamamlar, tandırlık ile bağlantılı ve genellikle evin içinden ulaşılan bağımsız birimlerdir. Avlu kotunun altında bulunan ve

¹Geleneksel Urfa evlerinde üst katta bulunan eyvanların önünde yer alan, avluyu yukarıdan dolaşan ve mekânlar arasındaki bağlantıyı sağlayan üstü açık, ince uzun balkon.

“zerzembe” adı verilen kilerler, yiyeceklerin sıcak havadan korunmasını sağlayan serin depolama

alanlarıdır. Üst katlarda ise odalar, eyvanlar, gezenekler ve nadiren tuvalet gibi birimler bulunmaktadır [1-3].

Şekil 1: Geleneksel bir Urfa evi

Geleneksel Urfa evlerinin odaları, yazlık ve kışlık kullanım ayırımına göre tasarlanmış, günlük yaşamın çeşitli ihtiyaçlarını karşılayacak işlevsellikte planlanmıştır. Bu odalar hem gündüz hem de gece kullanılabilir şekilde düşünülmüş, yerleşim ve kullanım açısından oldukça pratik mekânlardır. Odaların duvarlarında, halk arasında “camhane” olarak bilinen, yatak ve eşyaların depolanması için kullanılan kapaklı ya da kapaksız gömme nişler yer alır. Bu mimari unsurlar hem düzen hem de işlevsellik açısından büyük önem taşır [3].

Odalara girişte, oda seviyesinin yaklaşık 15-20 cm altında yer alan ve kapı genişliği boyunca uzanan “gedemeç” adı verilen alan, ayakkabıların çıkarıldığı bir geçiş bölgesi olarak işlev görmektedir. Buradan esas oturma alanına geçiş sağlanır. Zemin kattaki odaların pencereleri avluya açılırken, üst katta bulunan odaların pencereleri hem avluya hem de sokağa bakacak şekilde yerleştirilmiştir. Özellikle “başoda” olarak adlandırılan ana odalarda, zengin ahşap süslemelerle donatılmış duvar kaplamaları dikkat çekmektedir [4]. Bu süslemeler, odanın statüsüne ve ev sahibinin ekonomik durumuna göre farklılık gösterebilir ve geleneksel Urfa evlerinin estetik anlayışını yansıtır [1].

Geleneksel Urfa Evlerinde Temellerin Yapım Teknikleri

Geleneksel Urfa evlerinin inşasında kullanılan temel yapım teknikleri, zemin koşulları ve bölgedeki malzeme olanaklarına bağlı olarak çeşitlenmektedir. Bu teknikler,

geleneksel Urfa evlerinin dayanıklılığını ve bölgenin iklim koşullarına uygunluğunu sağlamış, aynı zamanda yapının uzun ömürlü olmasına katkıda bulunmuştur.

Urfa'nın eski kent dokusu kayalık bir zemin üzerine kurulmuştur ve evlerin temelleri genellikle bu sağlam kaya yapısına oturtulmuştur. Temel kazısı sırasında, önceki yapı kalıntılarında rastlandığında, mevcut temellerin üzerine yeni yapılar inşa edilirdi. Bu durum, özellikle araştırma kazılarında ve sondaj çalışmalarında, birden fazla kültürel katmanın ortaya çıkmasına olanak tanımaktadır. Ayrıca, bazı evlerin bodrum döşemelerinde, bölgenin çok katmanlı yapısının önemli bir kanıtı olan antik dönem yapılarına ait mozaik kalıntıları bulunmuştur [3] (Şekil 2, 3).

Temel inşasında genellikle taş ocaklarının üst kısımlarından çıkarılan, hava koşullarına daha dayanıklı kireç taşları tercih edilmiştir. Bu taşlar, yerel malzeme olan kireç taşının suya karşı hassasiyeti dikkate alınarak seçilmiştir. Bazı temel yapılarında ise bazalt taşı kullanımı da görülmüştür. Temelin sağlam bir şekilde oturması için, kaya zeminine ulaşmaya kadar kazı yapılmış; kaya yapısına rastlanmadığında ise büyük ebatlı taşlar kullanılarak temeller güçlendirilmiştir. Bu taşlar, yaklaşık 35x45x90 cm veya 35x50x100 cm büyüklüğünde olup tek parça ve kaba yontulmuş şekilde kullanılmıştır [3].

Şekil 2: a. b. Geleneksel bir Urfa evinin avlusunda kazılar sonucunda ortaya çıkan eski dönemlere ait yapı kalıntıları

Şekil 3: Urfa tarihi kent dokusundaki geleneksel bir Urfa evinin bodrum zemininde ortaya çıkarılan mozaikler

Temel yapımında, yapının yük dağılımına ve zeminin dayanıklılığına göre farklı yöntemler uygulanmıştır. Kaya zeminine oturan temeller daha dar ve yüzeye yakın olurken, kaya yapısına rastlanmayan bölgelerde temeller daha geniş ve derin yapılmıştır. Kaya zeminine ulaşıldığında, yüzey düzeltilip tarak ve çekiç gibi aletlerle işlenerek temel duvarları için uygun zemin hazırlanmıştır.

Temelerde sadece duvar örülecek yerlerde hatıl yerleri kazılıp doldurulur, odaların orta kısımlarındaki boşluklar taş ve toprak ile dolgu yapıp tesviye edilir, üzerine oda döşemesi yapılırdı.

Blokaj sistemi, temel yapımının önemli bir parçası olarak karşımıza çıkar. Bu sistemde, toprağın sağlam zemine kadar kazıldığı çukurlara taş dolgu yapılmış ve böylece yapı ile zemin arasındaki nem, su ve tuz etkileri en aza indirilmeye çalışılmıştır. Blokaj yapımında kullanılan taşlar, genellikle dere kenarlarından toplanan ve yerel halk arasında “*çakmak taşı*” veya “*dere taşı*” olarak bilinen, yaklaşık 10-25 cm çapında ve 5-10 cm kalınlığında doğal taşlardır. Bu malzemelerin, zeminin sıkışmasını ve temelin sağlamlığını artırdığı bilinmektedir [5].

Blokajın ardından, temel duvarlarının altı çamur harcı ile düzeltilir ve üzerine büyük ebatlı taşlar dizilirdi. Bu taşlar, sağlam ve düz bir temel oluşturulması için tek sıra halinde yerleştirilirdi. Temelin sağlam olması için her taş özenle yerleştirilir ve boşluk kalmamasına dikkat edilirdi. Temel yapıları, taşıyıcı duvarlardan daha geniş yapılır ve yük geniş bir alana dağıtılarak sağlamlık sağlanırdı. Örneğin, taşıyıcı duvar 60-70 cm genişliğinde ise temeller genellikle 100-120 cm genişliğinde ve 100-150 cm derinliğinde kazılırdı. Temel dolgusu yapıldıktan sonra üzerine 50-60 cm kalınlığındaki “*ebatlı taşlar*” koyulurdu.

Temel zemininin yeterince sağlam olmadığı durumlarda, kademe sistemi uygulanır ve duvar genişliğine göre 2-3 kademeli temel ayakları inşa edilirdi. Bu kademeler, yapıların yüklerini düzgün bir şekilde zeminine ileterek sağlamlık sağlardı. Özellikle tonoz ve kemerlerin taşıdığı ağırlıklar göz önünde bulundurularak, ayaklar ve revaklarda sütunların altına kademeli basamaklı temeller yapılırdı.

Temel yapımının son aşamasında, düzgünleştirilmiş zeminin üzerine yapı temelleri, moloz taş örgü sistemiyle inşa edilirdi. Çaplanmış moloz taşlar düzgün bir şekilde örülür, aralarına küçük moloz taşları ve çamur harç ile dolgu yapılırdı. Zemin kotu altında kalan bu moloz taş duvarlar, oldukça sağlam ve dayanıklıydı (Şekil 4). Temel duvarlarının üzerlerine ise, yük taşıyıcı kaba veya ince yonu taşlar yerleştirilerek sağlam taşıyıcı duvarlar oluşturulurdu.

Şekil 4: Moloz temel duvarı

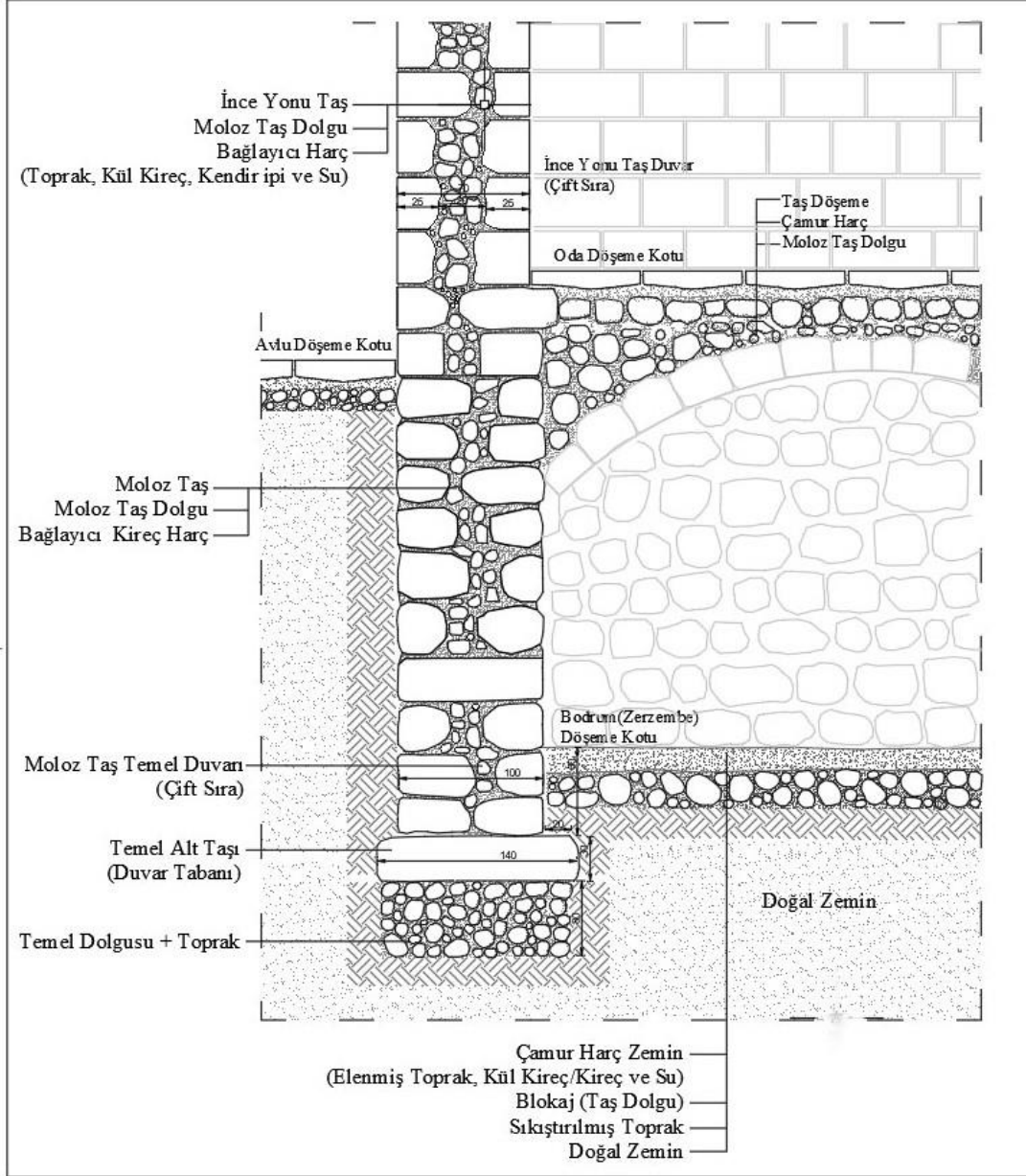
Temel duvarlarının üzerine, düzgün bir zemin oluşturacak şekilde tesviye edilmesinin ardından, yapının taşıyıcı duvarlarının yapımına geçilir, kaba veya ince yonu taşlarla “*taşıyıcı duvarlar*” inşa edilirdi. Bu taşıyıcı duvarların sağlam temeller üzerine oturması, binanın dayanıklılığını artırır ve yapının uzun ömürlü olmasını sağlardı. Düzgün bir duvar tabanı oluşturmak için, moloz temel duvarların üzerine büyük boyutlu taşlar dikkatlice

dizilirdi. Daha sonra yapının taşıyıcı duvarlarının örülmesine geçilirdi.

Geleneksel Urfa evlerinde, temel ve bodrum katlarda kullanılan teknikler doğal su ve nem yalıtımı sağlardı.

Kireç taşlarının hava geçirgenliği ve duvar örgüsünde kullanılan teknikler, temellerde oluşabilecek rutubet ve nemin uzaklaştırılmasını sağlardı (Şekil 5).

Şekil 5: Geleneksel Urfa evlerindeki temel ve duvar sistemi (Gayberi, 2019)

Geleneksel Urfa evlerinin inşasında en sık kullanılan harç malzemesi “kül kireç harcı” idi. Temel yapımında da harç malzemesi olarak kullanılan kül kireç harcı; kül ve kireç karışımıyla (kül kireç karışımı) elde edilir ve taş tozu (kireç taşı tozu) ve su ile karıştırılarak kullanılırdı. Kül kireç harcı; özellikle hamam ocaklarında (külhan) yakılan kireç taşlarının ateş etkisiyle dökülmesiyle elde edilen kül ile karıştırılan kireçten üretilirdi. Kireç taşları külhanın içine dizilir, taşlar yandıkça dökülen parçalar kül ile karıştırılır ve dışarıda elenerek yabancı maddelerden arındırılıp ince bir malzeme haline getirilirdi. Bu malzeme “kül kireç” olarak adlandırılırdı

ve taş tozu ile su karıştırılarak harç haline getirilirdi. Kül kireç harcı, taş tozu ve su ile karıştırılarak kullanılabilirdi gibi sadece kül kireç ve su karışımıyla da elde edilebilirdi.

Evlerin temellerinde kullanılan kül kireç harcı, temel duvarlarının dayanıklılığını artırır ve yapı ömrünü uzatırdı. Bazı durumlarda ise, temel inşasında “çamur harcı” da tercih edilirdi. Çamur harcı, toprak, kireç ve suyun karıştırılmasıyla elde edilir ve genellikle temel dolgusunda akışkan bir harç olarak kullanılırdı. Bu çamur harç, temel dolgusundaki moloz taşların arasına inceltilmiş şekilde dökülerek taşların arasındaki

boşlukların tamamen doldurulmasını sağlardı. Bu harç taşların arasına nüfuz ederek temel duvarlarının sağlamlığını artırır. Kimi yapılarda ise, temel duvarlarının örgüsünde kül kireç harcı kullanılırken, temel dolgusunda çamur harcı tercih edilirdi. Bu yöntemler, yapının hem dayanıklılığını hem de bölgenin iklim koşullarına uyumunu sağlardı [3].

Geleneksel Urfa Evlerinde Taş Duvarlar ve Yapım Teknikleri

Geleneksel Urfa evlerinde duvarlar; örgü sistemine göre, taşların işlenmişlik durumlarına göre ve buldukları yere göre incelenmiştir.

Örgü Sistemine Göre Duvarlar

Duvarlar, örgü sistemine göre, tek cidarlı duvarlar (misafat duvarlar) ve üç cidarlı duvarlar (sandık duvarlar) olarak ikiye ayrılır.

Tek Cidarlı Duvar

Taşıyıcı niteliğe sahip olmayan tek cidarlı duvarlar, genellikle ayırıcı elemanlar ya da iç mekân bölme duvarları olarak tercih edilmektedir. Bu tür duvarlar, tek bir sıra halinde inşa edilmekte olup herhangi bir dolgu malzemesi ile desteklenmemektedir. Tek cidarlı duvar

yapımında, yüzeyleri düzgün yontulmuş kesme taşlar kullanılmaktadır. Urfa'da halk arasında bu duvarlara "misafat duvar" denir ve kullanılan düzgün kesme taşlar da "misafat taşı" olarak bilinir. Misafat taşlarının yaklaşık boyutları derinlik 15-25 cm, yükseklik 25 cm ve uzunluk 50 cm olacak şekilde belirlenmiştir. Bu duvarlar genellikle ayırıcı (bölücü) duvar olarak kullanılmakla birlikte, bazı durumlarda taşıyıcı duvar işlevi de görebilir.

Kesme taşlardan yapılan tek cidarlı duvarlarda, çok ince bir harç (1-2 mm) ile taşlar birbirine bağlanırdı (Şekil 6). Harç, kireç, beyaz toprak ve su karışımından elde edilen, macun kıvamındaki kireç harcıdır. Tek cidarlı duvarlarda taşların yan yüzeylerine "külünk" denilen "şerbet kanalları" açılır ve arasına "şerbet harcı" dökülürdü. Şerbet harcı; kırmızı, siyah veya beyaz kumun ince elekte elenip, yaklaşık olarak yarısı kireç yarısı elenmiş kum olacak şekilde su ile karıştırılıp akışkan bir harç olarak hazırlanan malzemedir. Kırmızı kum, dere kenarlarından elde edilir, siyah kum Fırat Nehri'nin bulunduğu bölgeden alınırdı. Beyaz kum ise kireç taşının ezilmesi/öğütülmesiyle elde edilirdi. Kırmızı kum/toprak, Urfa'da eski ustalar arasında "felhan" olarak adlandırılmıydı.

Şekil 6: a. b. İç mekânlarda kullanılan "tek cidarlı duvar" örnekleri

Üç Cidarlı (Sandık) Duvar

Üç cidarlı duvarlar, taşıyıcı duvar olarak kullanılmakta ve halk arasında "beden duvarı" olarak adlandırılmaktadır. Bu duvarların kalınlıkları bulunduğu yere ve taşıdığı yüke bağlı olarak değişir. Zemin katlarda duvar kalınlığı 120 cm'ye kadar çıkabilirken, üst katlarda bu kalınlık 60-100 cm arasında değişmektedir. Üç cidarlı duvarlarda, her iki yüzde kullanılan ince yonu veya kaba yonu taşlar, ortadaki moloz taş dolgusuyla birleşir. Taşların ebatları; derinlik 12-25 cm, yükseklik 20-32 cm ve uzunluk 25-80 cm arasında değişir. Ortadaki 20-60 cm'lik dolgu kısmı ise moloz taş ve harç ile doldurulur (Şekil 7).

Üç cidarlı duvarlarda, taşlar arkadaki moloz dolguyla harç yardımıyla bağlanır. Moloz dolguda kırmızı toprak (felhan) ve su karışımından elde edilen "çamur harç" kullanılırdı ve bu harca bağlayıcılığı artırmak için kül kireç malzemesi eklenirdi. Ayrıca, bazı uygulamalarda harca "kendir ipi" doğranarak bağlayıcılık güçlendirilirdi. Moloz dolgular bir sıra moloz taş ve bir sıra harç şeklinde uygulanırdı.

Bu duvarlarda, genellikle şerbet kanalları açılmasına gerek duyulmazdı. Ancak, bazı yapılarda ince yonu taşların iki yanına tarakla şerbet kanalları açılarak şerbet harcı dökülürdü. Taşların birbirini daha iyi tutması için,

taşların iç kısımları murçlanarak pürüzlü hale getirilir ve örgüye daha kolay yerleşmesi sağlanırdı. Taşların kısa kenarlarına içeri doğru eğim verilerek taş-harç tutuculuğu artırılırdı (Şekil 8).

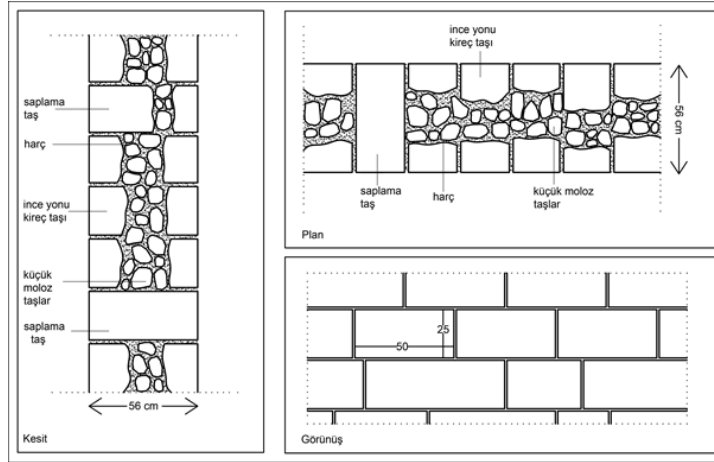
Şekil 7: Üç cidarlı duvar yapım aşamaları

Moloz taş ile yapılan üç cidarlı duvarlar genellikle yapının temel duvarlarında ve giriş katında, görsel açıdan önem taşımayan bölümlerde uygulanmıştır. Temel duvarları bittikten sonra zemin kotundan 1-2 sıra aşağıdan üç cidarlı duvar örülmeye başlanırdı.

Şekil 8: a. Geleneksel Urfa evinde yapılan üç cidarlı bir duvar kesiti ve b. Yonu taşın duvar içerisindeki görüntüsü

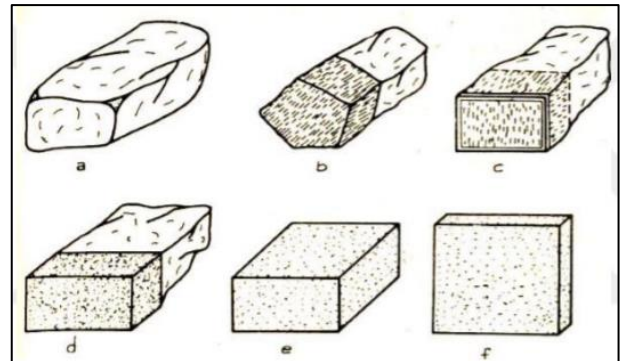
Bu duvarlar örülürken, bazı taşlar uzunlamasına moloz dolgunun içine yerleştirilirdi. “saplama taş” veya “kenet taşı” olarak adlandırılan bu taşlar, duvarın stabilitesini sağlamak için belirli aralıklarla kullanılırdı. Yaklaşık 25 cm yüksekliğinde, 30-40 cm genişliğinde ve 50-60 cm uzunluğundaki bu taşlar, duvarın içine uzunlamasına yerleştirilerek hatıl görevi görürdü (Şekil 9). Bu taşların duvarın içine doğru yontulup diğer taşlardan daha derin yerleştirildiği görülmektedir. Bu yöntemle, duvarın sağlamlaştırılması hedeflenirdi [6].

Şekil 9: Üç cidarlı duvar detayı ve saplama taş detay görünüşü (Gayberi, 2019)

Taşların İşlenmişlik Durumlarına Göre Duvarlar

İç mekânlarda tonoz başlangıç seviyesine kadar olan duvarlar ve avluya bakan duvarlar, ince yonu taşlarla örülmüştür [7]. Evlerin sokağa bakan zemin kat duvarlarında ve avlu duvarlarının sokağa bakan alt kısımlarında genellikle özen gösterilmemiş moloz taş veya kaba yonu taş örgü duvarlar yapılmıştır. Ayrıca, bazı temellerin moloz taş duvarlardan yapıldığı tespit edilmiştir (Şekil 10).

Şekil 10: Taşların işlenme derecesine göre türleri [7]. a- Moloz Taş b/c- Kaba Yonu Taş d- İnce Yonu Taş e/f- Kesme Taş

Moloz Taş Duvarlar

Moloz taşların kaba bir şekilde köşeleri düzeltilerek düzensiz bir örgü sistemi ile inşa edilen duvarlara “*moloz taş duvar*” denir. Bu tür duvarlarda, taşların düzgün yüzeyli olmaması nedeniyle farklı boyut ve biçimlerde taşlar kullanılır ve taşlar harç ile bir arada tutulur. Moloz taş duvarların kalınlıkları genellikle en az 50 cm olarak uygulanır [7].

Duvarlar içerisine moloz dolgu yapılır ve bağlayıcı malzeme olarak kül kireç harcı tercih edilirdi. Moloz taş duvarlar bazen sıvasız bırakılır, bazı durumlarda ise kül kireç ya da kendir sıvası ile sıvanarak kullanılırdı.

Geleneksel yapım tekniklerinde, bu duvarlar genellikle temel duvarlarında, giriş katında görünmeyen kısımlarda, taşıyıcı duvarlarda, avlu duvarlarının sokağa bakan yüzlerinde ve iç örgüde kullanılmıştır (Şekil 11).

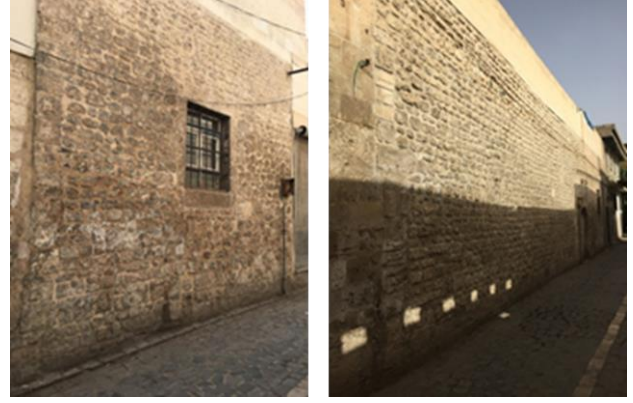

Şekil 11: Moloz taş duvar örneği

Kaba Yonu Taş Duvarlar

Kaba yonu taş duvarlar, görünen yüzeyleri tarak aleti ile düzeltilerek dikdörtgene yakın bir şekil verilen taşların düzgün örgülü bir sistemde kullanıldığı duvarlardır. Bu tür duvarlar, moloz taş duvarlardan farklı olarak yatay taş sıralarının daha düzenli olmasıyla ayırt edilir. Taşlar genellikle aynı yükseklikte dizilirken, boyutları değişkenlik gösterebilir [7]. Kaba yonu taş duvarlarda da bağlayıcı malzeme olarak kül kireç harcı kullanılmıştır.

Bu duvar türü, zemin kat avlu ve sokak duvarlarında sıklıkla tercih edilmiştir (Şekil 12).

Şekil 12: Kaba yonu taş duvarlar

İnce Yonu Taş Duvarlar

İnce yonu taş duvarlar, tarak aleti ile görünen yüzeylerinin dikkatlice düzeltilerek, düzgün ve keskin köşeli taşlarla inşa edilen duvarlardır. Bu tür duvarlarda, dikdörtgen şekilli taşlar kullanılarak, düzgün yüzeyler oluşturulur ve yatay taş sıraları aynı yükseklikte olurken, taşların boyutları değişkenlik gösterebilir [7].

Duvarlar düzenli bir örgü sistemine sahip olup yatay derzler kesintisiz, derz aralıkları ise oldukça düzenlidir. (Şekil 13). Geleneksel Urfa evlerinde ince yonu taş duvarların örgüsünde kireç taşı tozu, kireç ve su karışımıyla elde edilen kireç harcı ince bir tabaka halinde kullanılırdı. Bu duvarlarda sıva yapılmaz, doğal görünüm korunurdu. İç mekânlarda, tonoz seviyesine kadar duvarlar sıvasız, tonoz başlangıcından itibaren kendir ya da kül kireç sıvası uygulanırdı. İnce yonu taş duvarlar hem zemin katta hem de üst katlarda, özellikle avluya ve sokağa bakan cephelerde kullanılmıştır.

Şekil 13: İnce yonu taş duvar örneği

Geleneksel Urfa evlerinde kullanılan üç cidarlı taş duvarların inşasında, taş bloklar arasındaki bağlayıcı malzeme olarak genellikle kireç harcı tercih edilmekteydi. Bu harç; kireç taşı tozu (beyaz ince kum), kireç ve suyun karışımıyla oluşturulurdu. Kireç harcı, macun kıvamına getirilerek kesme taşların arasına ince bir tabaka halinde sürülürdü. Ayrıca, bazı durumlarda

bağlayıcı malzeme olarak kül karışımı kireç harcı da kullanılırdı. Duvar örme işlemi sırasında, duvarın iki ucuna gerilen bir ip yardımıyla taş sıraları hizaya alınır ve derzlerin düzgün olması sağlanırdı. Taşlar arasındaki küçük boşluklar harç ile doldurularak kapatılırdı. Keser ile şekillendirilen taşların yan yüzeylerinin pürüzlü (dişli) olması, taşların birbirine sıkıca kenetlenmesini sağlardı.

Kesme Taş Duvarlar

Kesme taş duvarlar, tüm yüzeyleri tarak aleti veya taş kesme makineleri ile işlenerek düzgün bir dikdörtgen prizma formu kazandırılan taşların örgüde kullanıldığı duvarlardır [7]. Kesme taşlar derzli veya derzsiz olarak örülebilir. Geleneksel Urfa evlerinde, derzsiz duvar yapımında taşlar arasında 1-2 mm'lik ince bir harç tabakası kullanılarak taşlar birbirine sıkıca bağlanır, böylece çatlama riskleri azaltılırdı (Şekil 14). Bu duvarlara halk arasında “*akçe geçmez duvar*” da denir.

Şekil 14: Kesme taş duvar örneği (Şanlıurfa Mutfak Müzesi-Hacıbanlar Evi)

Buldukları Yere Göre Duvarlar

Sokak Duvarları

Geleneksel Urfa evlerinde, avlu duvarları zengin süslemelere sahipken, sokağa bakan duvarlar daha sade ve işlevseldir. Sokak duvarları genellikle moloz, kaba yonu ve ince yonu taşlardan inşa edilmiştir. Bazen bu taş türleri birlikte kullanılır; alt kısımlar moloz taş, üst kısımlar ise kesme taş olabilir. Sokak duvarları dışarıdan

Derzli duvarlarda 7-8 cm uzunluğunda ve 1 cm çapındaki demir çubuklar taşlar arasında boşluk bırakmak için yana gelerek iki taşın arasına konular, sonrasında derzler harç ile doldurulurdu. Kesme taş duvarlarda da kullanılan harç; kireç ve su karışımından oluşan kireç harcıdır. Geleneksel uygulamalarda, taşların yüzeyleri birbirini tam tutmadığında testere ile düzeltilerek taşlar birbirine kiltilenirdi.

Kesme taş duvarlarda, taşların iki yanına tarak aletiyle açılan şerbet kanallarından dökülen şerbet harcı kullanılarak taşların birbirine bağlanması uygulaması geçmişte yaygın olarak tercih edilmiştir. Ancak, geniş moloz dolgu ile desteklenen kesme taş duvarlarda, taşlar arasında şerbet kanalları açılması gereksinimi bulunmamaktadır.

avlunun içinin görülmesini engelleyecek yükseklikte yapılmıştır (Şekil 15).

Sokak duvarlarında; avlu kapıları, zemin kat pencereleri, üst katlardaki sokağa bakan pencereler ve çıkmalar bulunur. Çıkmalar ve kabaltılar, sokak cephelerine zengin bir görünüm kazandırır. Ayrıca, ev sahibinin ekonomik durumu ve evin büyüklüğüne bağlı olarak oldukça görkemli avlu kapıları, sokak duvarlarının öne çıkan önemli bir mimari öğesidir.

Şekil 15:Urfa tarihi kent dokusunda sokak duvarları

Avlu Cephe Duvarları

Evlerin avluya bakan duvarları sokak duvarlarına kıyasla daha hareketlidir. Büyük ailelere ait evlerde, kapı, pencere ve eyvan kemerleri gibi öğelerle birlikte çeşitli

taş bezemeleri zengin bir mimari sunar. Avlu duvarlarında ayrıca, kuşların yuva yapması için yapılan ve “kuş takası” olarak adlandırılan nişler ile pencere üstlerindeki madalyon şeklindeki havalandırma pencereleri dikkat çeken özgün elemanlardır (Şekil 16).

Şekil 16: Geleneksel Urfa evlerinde avlu cepheleri

Ayırıcı Duvarlar- İç Duvarlar

Taşıyıcı olmayan tek cidarlı duvarlar, genellikle ayırıcı veya iç duvarlar olarak kullanılır. Bu duvarlar tek sıra olarak örülüp dolgu kullanılmaz (Şekil 6). Üç cidarlı duvarlara göre daha zayıf bir yalıtım sağlarlar. Bazen avlu duvarları tek sıra yapılırken, alt kısımları üç cidarlı duvar, üst kısımları ise tek sıra olarak inşa edilirdi.

Ayırıcı tek cidarlı duvarlar, genellikle 15-30 cm kalınlığında olup yük taşıma kapasiteleri oldukça yüksektir. Ancak, üst örtüdeki ahşap kirişlerin taşındığı/desteklendiği yerlerde üç cidarlı duvarlar tercih edilirdi.

Cumba Duvarları

Geleneksel Urfa evlerinde, parsellerin düzensiz olmasından dolayı üst katlardaki bazı odalar sokağa doğru "çıkma" yapar (Şekil 17). Çıkmaların yapıldığı iç mekânlar "cumba veya çardak" olarak adlandırılmaktadır. Çıkmalar, sokağı daha iyi görebilmek

ve üst katta daha düzgün mekânlar elde etmek için yapılır. Bu yapılan çıkmaların altında yer alan "taş konsollar ve kemerler", sokak cephelerini hareketlendirir. Bazı evlerde çıkmalar, sokağın üzerinde tonozlu kabaltılar oluşturacak kadar uzundur.

Geleneksel Urfa evlerinde cumbalar; taş konsolların taşıdığı, ağırlık binmemesi için tek cidarlı duvarlar ile yapılmış, taş konsolların (taş bingilerin) ve ahşap hatılların/metal profillerin oluşturduğu bindirme tekniği kullanılan taşıyıcı sistemlerdir (Şekil 18, 19). Cumbaların üzerine yapılan duvarlar (cumba duvarları), taş konsollarla desteklenmiş ve ağırlık binmemesi için tek cidarlı duvarlar şeklinde yapılmıştır. Ana taşıyıcı sistemini, kalın taşıyıcı duvarlara yerleştirilen taş bingiler ve ahşap hatıllar oluşturur. Taşlar birbirinin üzerine kaydırılarak konsol yapılır, en alt bingi taşı duvara saplanır. Cumbaların üzeri ahşap saçak veya toprak dam ile örtülür.

Şekil 17: Çıkma duvarları (Cumbalar) ve bingi taşları

Cumbaların taşıyıcı sistemlerinde kullanılan taş bingiler, kalınlıkları 125 cm'ye kadar ulaşabilen ana duvarın içine en az üçte biri kadar yerleştirilmiş birkaç sıra taş bingiden oluşmaktadır. Bu taşlar, 15-25 cm aralıklarla birbirinin üzerine kaydırılarak yerleştirilir. Çıkmanın en altındaki bingi taşı, taşıyıcı duvara yaklaşık 20-25 cm kadar saplanır. Uzunluğu yaklaşık 50 cm olan bu taşın üzerine yerleştirilen ve uzunlukları giderek artan diğer bingi

taşları, birbirlerinin önüne doğru yaklaşık 25 cm kaydırılarak konsol oluşturur. Yan yana 50-80 cm aralıklarla yerleştirilen taş bingiler, kemerlerle birbirine bağlanır ve çıkmanın ağırlığı, kemerler aracılığıyla iki yandaki taş bingilere (basamaklara) aktarılmaktadır. Basamakların sayısı genellikle üç ila beş arasında değişir. Cumbaların döşemeleri üzerine tek sıra taş duvarlar

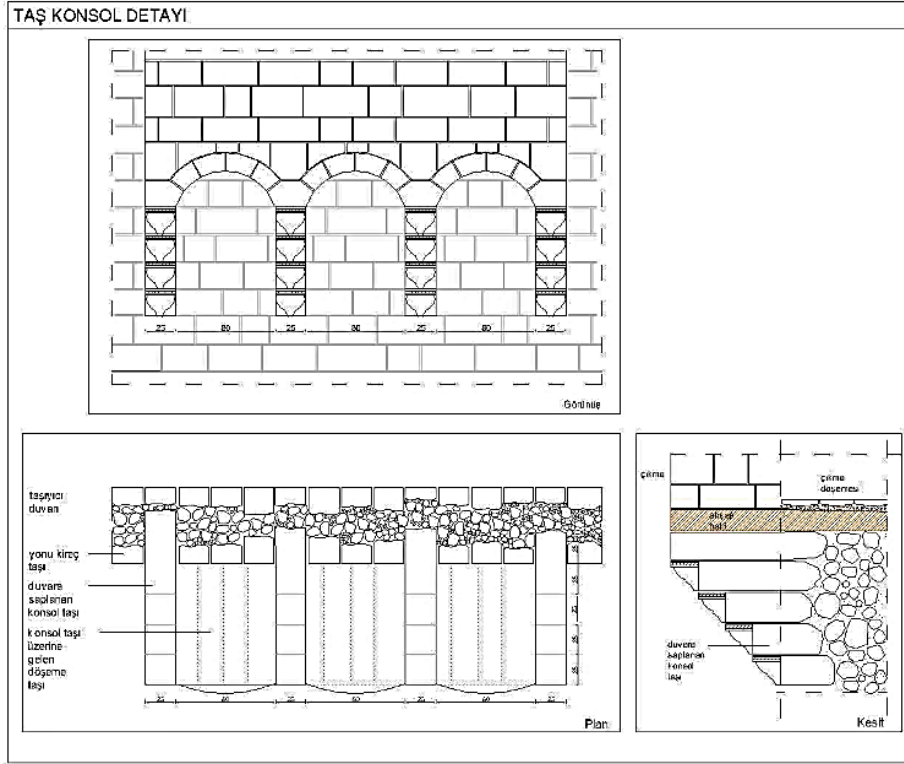

örülerek tamamlandıktan sonra, üst kısımlar ahşap saçak ya da toprak damla kapatılmaktadır.

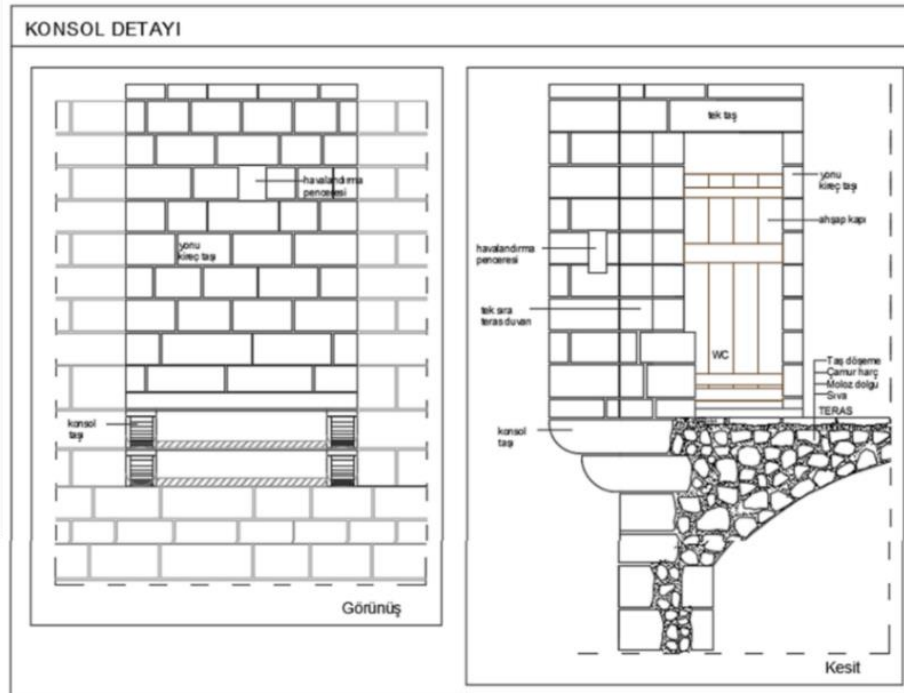
Cumba pencereleri, evlerin birbirini göremeyeceği şekilde konumlandırılmıştır. Genellikle yan duvarlara birer pencere açılır, uygun olduğu durumlarda ise ön cepheye de birkaç pencere yerleştirilirdi.

Geleneksel Urfa evlerinin sokağa bakan cepheleri oldukça yalın yapılmıştır. Buna rağmen sokağa bakan

cephelere, çıkma ögesiyle zenginlik katılmıştır. Bu çıkmalarda bulunan süslemelerin özgün karaktere sahip olması, çıkmaların kademeli biçimde olması, ahşap ve taş malzemelerin birlikte kullanılması, bingilerin geçişlerinde sarmal motiflerin yer alması ve süsleme kuşaklarının bulunması bu çıkmaların özgünlüğüne katkı sunmaktadır [8].

Şekil 18: Geleneksel Urfa evlerinde uygulanan bir çıkma/taş konsol detayı (Gayberi, 2019)

Şekil 19: a. Cumba duvarı, b. Cumba altında bulunan taş konsol detay çizimi (Gayberi, 2019)

Duvar Elemanlarının Yapımı

Niş (Camhane)

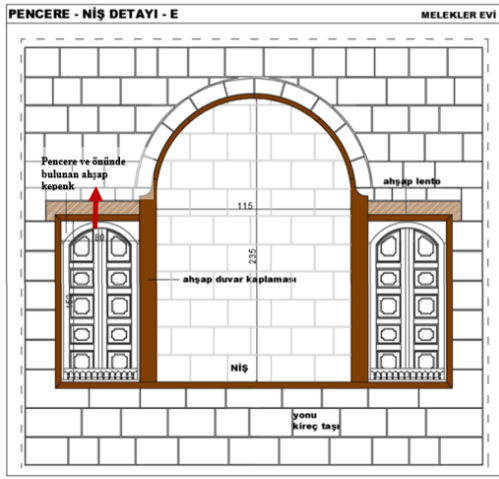
Geleneksel Urfa evlerinde, odaların duvarlarına yerleştirilen ve “camhane” olarak adlandırılan gömme nişler, kapaklı veya kapaksız şekilde tasarlanmıştır. Evlerin kalın duvarları, özellikle eyvan ve odalarda bu nişlerin oluşturulmasına elverişliydi. Nişler, evin inşası sırasında duvarlar örülürken bırakılan boşluklar ile oluşturulurdu ve genellikle oda duvarlarının dört tarafında da yer alırdı. Mimari olarak, büyük kemerli bir nişin her iki yanında daha küçük nişler olacak şekilde bir düzenleme yaygındı. Çoğunlukla sağır duvarlarda yer alan bu nişler, bazen de iki pencere arasında veya bir

pencerenin iki yanında konumlandırılırdı. Üstü düz olan ender örnekler de mevcuttur. Daha büyük boyutlu olan ve “yükük” olarak adlandırılan nişler ise yatak, yorgan ve yastık gibi eşyaların saklandığı alanlardı. Bu nişler genellikle kemerli olup ortada yüksek, iki yanında ise daha alçak olacak şekilde farklı şekillerde tasarlanmıştır (Şekil 20, 21).

Nişlerin ahşap kapakları, camlı, aynalı, süslemeli ya da sade şekilde yapılırdı. Bazı evlerde kapaksız olan nişler, perde ile kapatılırdı. Ekonomik durumu iyi olan ailelerde, özellikle eyvanlarda arka duvarda yer alan nişlerin kenarlarında ve kemerlerinde özenle işlenmiş taş bezemeler dikkat çekmekteydi (Şekil 21).

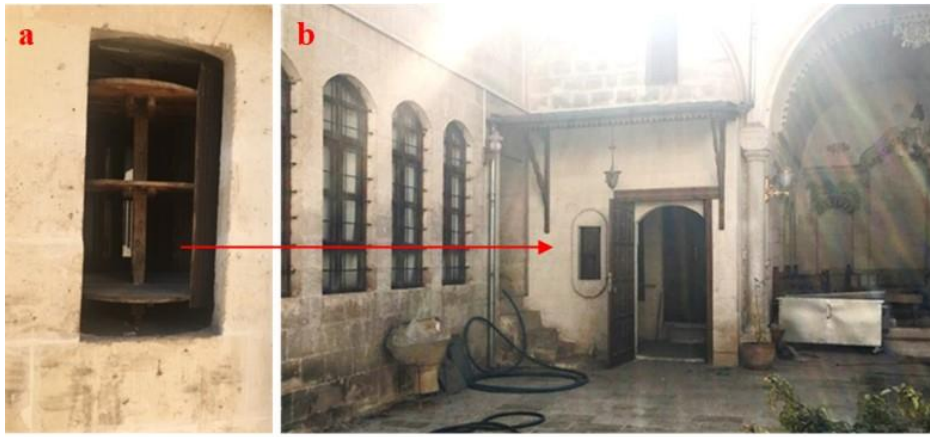
Şekil 20: Geleneksel Urfa evlerinde Niş (Camhane) örnekleri

Şekil 21: Camhane-niş ve ahşap kepenkli pencereler (Gayberi, 2019)

Döner Dolap (Yemek Servis Dolabı)

Geleneksel Urfa evlerinde, haremlik bölümünden selamlık bölümüne yemek servisi yapılırken mahremiyetin korunması amacıyla kullanılan bir duvar elemanıdır. Döner dolaplar, genellikle haremlik avlusundan selamlık bölümüne, avluya veya gezenek adı verilen bölümlere açılırdı. Ahşap malzemeden yapılan bu elemanlar, silindirik formda olup tamamen açık veya kısmen kapalı ve iki katlı olarak tasarlanırdı. Duvar içerisine monte edilen dolap, alt ve üst kısımlardan sabitlenir ve kendi ekseninde dönmeye elverişli şekilde yerleştirilirdi. Dolabın raflarına konulan tabaklar, dolabın döndürülmesiyle diğer tarafa iletilir, bu tabaklar daha sonra selamlık bölümüne taşınmak üzere tepsilere yerleştirilirdi (Şekil 22).

Şekil 22: geleneksel bir Urfa evinde "Döner dolap (Yemek servis dolabı)"

Kuş Takaları

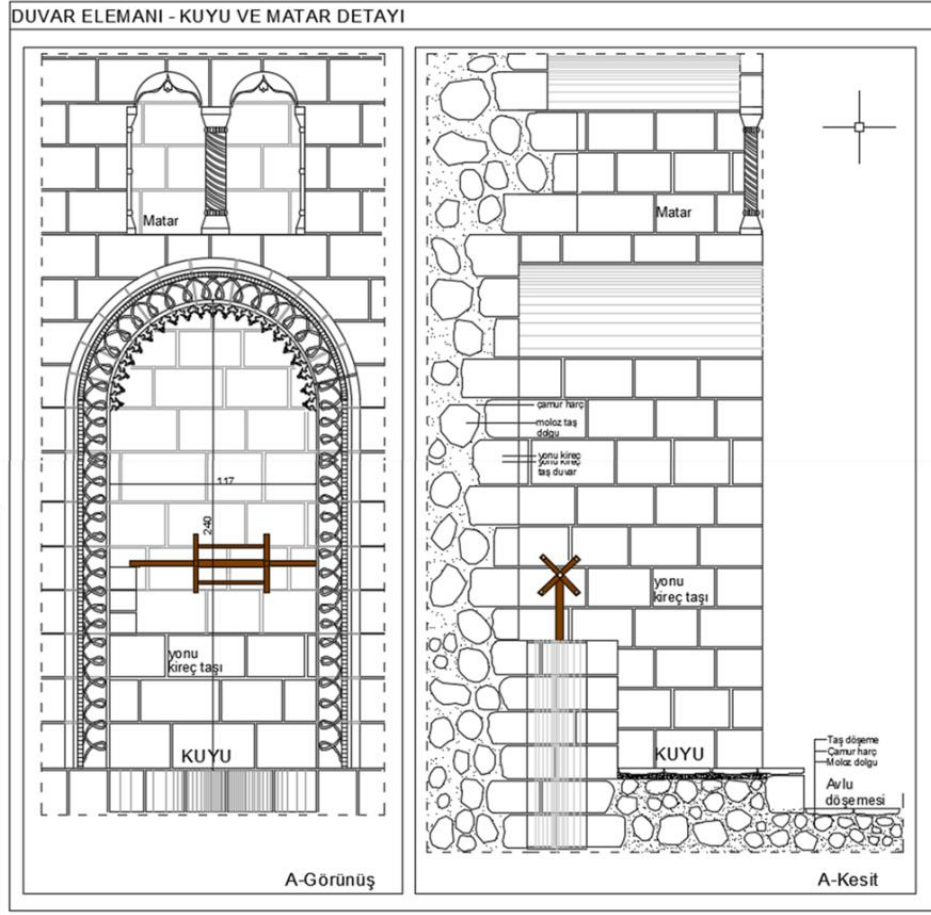
Geleneksel Urfa evlerinin avlu cephelerinde, oda pencerelerinin üst kotunda veya gezenek konsolları arasında yer alan, kuşların yuva yapması ve barınması için tasarlanan nişler, mimaride "kuş takası" olarak adlandırılmaktadır. Bu nişler, elips, dikdörtgen, madalyon ya da dairesel formlarda düzenlenmiş olup bazı örneklerde üçlü kompozisyonlar halinde de görülmektedir. Tekil bir niş olarak tasarlandıkları gibi,

daha büyük bir ana niş içerisinde birden fazla küçük niş barındıran varyasyonlar da mevcuttur. Urfa yerelinde bu mimari elemanlara "matar" ismi verilmektedir. Geleneksel Urfa evlerinde kuş takaları, hayata (avluya) bakan oda pencerelerinin üstünde veya avlu duvarlarında birkaç adet ve dikey şekilde yapılırdı. Ayrıca avlu duvarlarındaki konsolların arasında da sıra halinde kuşların yuva yapması için kuş takaları yer alırdı. Takaların etrafında taş süslemeler ve motifler bulunurdu [9] (Şekil 23).

Şekil 23: Kuş takası "Matar" örnekleri

Şekil 24: Su kuyusu ve üzerindeki "Matar" detay çizimi (Gayberi, 2019)

Ocaklar ve Bacalar

Geleneksel Urfa evlerinde, mutfaklarda bir veya birden fazla ocak bulunur (Şekil 25). Bu ocaklar, tek bir bacaya bağlanır (Şekil 26). Kesme taş ile inşa edilen ocaklar, dikdörtgen planlı ve basık kemerli olarak yapılmıştır. Ocakların içinde, büyük kazanları oturtmak için taştan

yukselteler yapılırdı. Mutfaktan dama uzanan bacaların duvarlarında, hava sirkülasyonu sağlamak amacıyla küçük pencereler açılırdı. Bazı geleneksel Urfa evlerinde, mutfaktan geçilen bir kapı aracılığıyla hamamlara ulaşılırdı. Ocaklarda ısıtılan su hamamlarda kullanılır, ayrıca ocakta yanan ateşin ısısından hamamın ısıtılması için de yararlanılırdı.

Şekil 25: Mutfak ocakları a. İki gözlü ocak, b. Tek gözlü ocak

Şekil 26: a. Ocak, b. Ocak içerisindeki baca boşluğunun içten görünümü

“Kim O” Takası (Gezenek Takası)

Sokak kapısına gelen kişiyi görmek amacıyla kullanılan ve gezenekten sokağa açılan küçük pencereler, mimari literatürde “kim o takası” veya “gezenek takası” olarak bilinmektedir (Şekil 27). Bu pencereler, bir kişinin başını dışarı rahatlıkla çıkarabileceği boyutta tasarlanmıştır.

Bazı geleneksel Urfa evlerinde bu takalar kemerli bir formda, bazılarında ise duvar içinde oluşturulmuş basit bir boşluk şeklinde inşa edilmiştir [1]. Ayrıca, birçok geleneksel evde, bu pencerelerin önüne mahremiyet sağlamak amacıyla ahşap kafesler eklenmiştir.

Badgir (Rüzgâr Yakalayıcıları)

Rüzgâr yakalayıcılar, doğal havalandırma sağlamak amacıyla tasarlanan geleneksel yapı elemanlarıdır.

Urfa’da “badgel” olarak da adlandırılan bu rüzgâr yakalayıcılar, özellikle sıcak hava koşullarına karşı eyvanların havalandırılması ve soğutulması için kullanılan fonksiyonel ve mimari bir öge olarak dikkat çeker [10] (Şekil 28, 29).

Baca formunu andıran badgellerin bir ucu evin damının üzerinde, diğer ucu ise alt kattaki eyvanlardaki nişlere uzanır. Dam üzerindeki badgelin üst kısmından giren rüzgâr, nişlerin içinde bulunan dikey kanallar aracılığıyla hava akışı sağlar (Şekil 29). Rüzgâr hızının artmasıyla kanallardan içeriye taşınan hava miktarı artar ve bu sayede iç mekanlar soğutulur. Rüzgârın az olduğu veya hiç olmadığı durumlarda ise, içeride ısınan havanın dışarı atılmasıyla tek yönlü soğutma mekanizması devam eder [11-12].

Şekil 27: Kim o takası (Gezenek takası) a. Avludan görünüşü, b. Sokaktan görünüşü

Şekil 28: a. Eyvanın genel görünüşü, b. Eyvan içinde hava kanalının yeri, c. Hava kanalının içten görünümü

Şekil 29: “Rüzgar yakalayıcıları (badgir)” nın sokaktan ve damdan görünüşü [10].

Genel Değerlendirme ve Sonuç

Bu çalışma, önemli bir kültürel miras unsuru olan geleneksel Urfa evlerinin, temel ve duvar yapım tekniklerini ayrıntılı bir şekilde belgeleyerek, mimari ve yapısal analiz süreçlerine bilimsel bir katkı sunmuş; bu bağlamda geleneksel yapı tekniklerinin korunması ve gelecek nesillere aktarılmasına yönelik bir bilgi kaynağı oluşturmuştur.

Geleneksel Urfa evlerinin yapımında kullanılan teknikler ve malzemeler üzerine mevcut literatürün sınırlı olması, bu yapı kültürüne ilişkin bilgilerin zamanla unutulmasına yol açmıştır. Çalışma kapsamında, geleneksel kent dokusunda özgünlüğünü koruyabilmiş birçok Urfa evi yerinde incelenmiş ve temel ile duvar yapım teknikleri, kullanılan malzemeler detaylı şekilde belgelenmiştir. Bazı yapılarda özgün mimari detayların günümüze kadar ulaşmış olması, geçmiş yapım tekniklerinin anlaşılabilmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

Urfa'daki mimari yapının şekillenmesinde yapı ustalarının oynadığı kritik rol, geleneksel Urfa mimarisinin oluşum sürecinde belirleyici olmuştur. Ancak günümüzde geleneksel yapım tekniklerine vakıf olan usta sayısının kayda değer ölçüde azaldığı tespit

edilmiştir. Özellikle Urfa'da yürütülen restorasyon projelerinde çalışan taş ustalarının büyük çoğunluğunu Suriye'den göçle gelen ustaların oluşturduğu gözlemlenmiştir. Bu durum, yerel zanaat bilgisinin kaybolma tehlikesiyle karşı karşıya olduğunu ve geleneksel yapım tekniklerinin yeni nesillere aktarılmasında ciddi bir boşluk yaşandığını göstermektedir.

Geleneksel Urfa evlerinde kullanılan yapı malzemelerinin ve yapım tekniklerinin araştırılarak belgelenmesi, bu bilgilerin tarihi yapıların restorasyon süreçlerinde değerlendirilmesi açısından büyük bir önem taşımaktadır. Bu araştırma, geleneksel üretim yöntemlerinin ve unutulmaya yüz tutmuş yapım tekniklerinin yeniden canlandırılması ile bu tekniklerin modern restorasyon uygulamalarına entegre edilmesine önemli katkılar sunma potansiyeline sahiptir. Günümüzde, bazı hatalı restorasyon uygulamalarına rağmen, kimi uygulamalarda geleneksel yapım tekniklerinin kullanılması, bu yöntemlerin hala geçerli ve uygulanabilir olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu çalışmanın en önemli katkısı, Urfa'da yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olan geleneksel yapım teknikleri, yapı malzemeleri ve harçların bilimsel bir

yaklaşım ile belgelenmesi ve yeniden canlandırılması sürecine öncülük etmesidir. Ayrıca, bu tekniklerin günümüz restorasyon süreçlerine entegre edilmesi ve bu doğrultuda sürdürülebilirlik açısından değerlendirilmesi, mimari mirasın korunmasında önemli bir adımdır. Uluslararası restorasyon ilkeleri ve tüzükler dikkate alındığında, bilinçli restorasyon uygulamalarının özgün malzeme ve tekniklere uygun olarak gerçekleştirilmesinin önemi daha net anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak, Urfa'daki geleneksel evlerde yürütülen ve ileride gerçekleştirilecek restorasyon projelerinde, evrensel kabul gören koruma ilkeleri ışığında, yapı ustalarının ve işverenlerin bilinçlendirilmesi büyük bir gereklilik arz etmektedir. Bu yapıların özgün yapı teknikleri ve malzemelerine sadık kalınarak korunması, en az müdahale ile onarılması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması, kültürel mirasın geleceği için öncelikli hedef olmalıdır. Geleneksel Urfa evlerinin bir kısmı yıkılmaya yüz tutmuşken, bazıları için restorasyon çalışmalarının başlamış olması, bu mirasın korunması açısından umut verici bir gelişmedir. Restorasyon uygulamalarında ise modern yapı tekniklerinin yerine, yapıların özgün mimarisini koruyan, en az müdahale ilkesine dayanan, sürdürülebilirliği sağlayacak yaklaşımlar tercih edilmelidir.

Kaynaklar

- [1] Akkoyunlu, Zahide. Geleneksel Urfa Evlerinin Mimari Özellikleri, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1988.
- [2] Ören, Sevil Işıl. Traditional Urfa Dwellings: An Investigation of Part of the Old Town Center, Ortadoğu Teknik Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1996.
- [3] Gayberi, Şeyda. Geleneksel Urfa Evlerinin Yapım Teknikleri, Dicle Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır 2019.
- [4] İnce Gayberi, Şeyda ve Dalkılıç, Neslihan. "Geleneksel Urfa Evlerinin Ahşap Tavan Yapım Teknikleri ve Süslemeleri", DÜFED, 10(2), 2021, ss. 133-146.
- [5] Akman, M. Süheyl. "Yapı Malzemelerinin Tarihsel Gelişimi." Türkiye Mühendislik Haberleri Dergisi (THM), 4, Ankara 2003, s. 30-36.
- [6] İnşaat Teknolojisi, Taş Duvarlar. 2014.T.C. Millî Eğitim Bakanlığı yayını, Ankara.
- [7] İnşaat Teknolojisi, Doğal Taşları Sınıflandırma ve Tespit Etme. 2013. T.C. Millî Eğitim Bakanlığı yayını, Ankara.
- [8] Erçetin, Sedat "Geleneksel Urfa Evlerinde Çıkma" Akdeniz Sanat Dergisi, 14 (26), 2020, s. 151-168.
- [9] Özçakı, Meltem "Türk Kültüründe Güvercinlik ve Kuş Evleri ve Günümüze Yansımalar" Sanat ve Tasarım Dergisi, 10(2), 2020, ss. 238-261
- [10] Melikoğlu, Yahya. Geleneksel Yaşam Alanlarından Öğrenilen Sürdürülebilir Dersler: Şanlıurfa'nın Geleneksel Rüzgâr Yakalayıcıları, Dicle Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır 2018.
- [11] Bekleyen, Ayhan ve Melikoğlu, Yahya. "Antik Rüzgâr Yakalayıcıların Anadolu'daki Örnekleri: Şanlıurfa'nın Badgelleri." Art-Sanat Dergisi, 12, 2019, ss. 109-128
- [12] Bekleyen, Ayhan ve Melikoğlu, Yahya "An Investigation on the Thermal Effects of Windcatchers." Journal of Building Engineering, 2021, s. 34

Etik Kurul İzni

Hazırlanan makalede etik kurul izni alınmasına gerek yoktur.

Teşekkür

Bu araştırma; Dicle Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Ana Bilim Dalı bünyesinde, Prof. Dr. Neslihan DALKILIÇ'ın danışmanlığında, Şeyda İNCE GAYBERİ tarafından hazırlanan, "Geleneksel Urfa Evlerinin Yapım Teknikleri" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiş olup Dicle Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi Koordinatörlüğü'nce desteklenmiştir (Proje Numarası: DÜBAP MİMARLIK.19.001).

Çıkar Çatışması

Hazırlanan makalede herhangi bir kişi/kurum ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.